

بسمه تعالی

وضعیت سالمندان کشور

صدرالدین بلادی موسوی

کارشناس ارشد جمعیت شناسی

مشاور ریاست مرکز آمار ایران

در طول ۳۰ سال آینده سالمندان حدود ۲۰ درصد از جمعیت جهان را تشکیل می دهند . سازمان بهداشت جهانی تخمین زده تا سال ۲۰۵۰ جمعیت سالمندان به ۲ میلیارد نفر برسد (پیش بینی سازمان ملل برای این سال ۲,۱ میلیارد نفر است) . یعنی اینکه که به ازاء هر ۵ نفر جمعیت دنیا یک نفر سالمند می باشد. به این ترتیب نه فقط در کشورهای توسعه یافته که الان قریب به این نسبت سهم سالمندان است بلکه در کشورهای در حال توسعه نیز بخش بزرگی از جمعیت افراد را بالای ۶۰ سال تشکیل می دهند و هر سال نسبت آن افزایش پیدا می کند. افزایش نسبت سالمندی ایجاب می کند که جوامع در حال توسعه از جمله ایران خود را برای سالمندی آماده نماید .

در کنار فراهم نمودن شرایط زیستی و اجتماعی برای سالمندان در محیط زندگی ، احترام به سالمندان و حضور آنها به عنوان بزرگ خانواده در مراسمات آیینی و سنتی نه تنها مهم است بلکه از نیازهای مادی هم شاید برتر باشد زیرا ایجاد فضایی آرام در کنار خانواده آنان را به ادامه زندگی تشویق نموده و از آنان عناصری زنده و پویا می سازد که احساس داشته باشند در خانواده و جامعه هنوز ایفای نقش دارند . البته با صنعتی شدن جوامع و تغییر در ساختار خانواده از یک نظام گسترده که چندین نسل با هم در یک خانواده زندگی می کردند به یک خانواده هسته ای باعث می شود سالمندان نقش تاریخی خود را که در عین وظایف پدری و سرپرستی خانوار ، نقش کارفرما نیز داشتند تا حدود زیادی کمرنگ شود . اما هسته ای شدن خانواده نباید در احترام به سالمندان و استفاده از تجربیات آنها خللی وارد نماید . بلکه می بایست برای استحکام بنیان و اساس خانواده به عنوان پایه اصلی جامعه و اتفاقات فرهنگی آن و برای طی مسیر تکاملی ، به نقش سالمندان بها داد تا خانواده دچار فروپاشی نشود .

مطالعه سالمندی از آن نظر اهمیت دارد که به لحاظ اقتصادی و اجتماعی تغییراتی اجتناب ناپذیر در جامعه ایجاد می نماید . امروزه در اکثر کشورهای جهان به ویژه کشورهایی که با سالخوردگی جمعیت مواجه شده اند اقدام به تاسیس تشکیلاتی برای تدوین استراتژی و برنامه مشخص در جهت حمایت از سالخوردگان کرده اند. به لحاظ اهمیت این

موضوع در طول چند دهه اخیر دفاتر و سازمان‌های بین‌المللی نیز توجه زیادی به این مسئله داشتند به طوری که از سال ۱۹۸۲ اولین مجمع جهانی برای سالمندان در وین تشکیل شد و بعد از آن نیز تقریباً به فاصله هر ده سال یکبار برای بهبود شرایط زندگی سالمندان قطعنامه و برنامه‌های عمل برای اجرا و گنجاندن در برنامه‌های ملی کشورها توصیه می‌شود. همچنین به دلیل اهمیت موضوع سال ۱۹۹۹ را برای سالمندان نام نهادند تا سر آغازی برای برنامه‌های کوتاه و بلند مدت برای سالمندان باشد. هرچند در کشور ما هنوز سهم سالمندان به اندازه‌ای نیست که ساختار جمعیتی و از نظر اقتصادی تحت تاثیر شدید قرار دهد اما با توجه به انبوه موالید دهه ۶۰ و سابقه رشد جمعیت بسیار بالا، انتظار می‌رود همانند سایر کشورهای دنیا با شدت بیشتری رشد جمعیت سالمندان کشور افزایش یابد. برنامه ریزی کشور در مقطع فعلی می‌بایست طوری باشد که در بلند مدت زمینه‌های فیزیکی و اجتماعی کشور برای سالمندان مهیا شود و در کوتاه مدت توجه ویژه به توانمندسازی جوانان باشد تا سالمندان توانایی در آینده داشته باشیم.

آمادگی برای برخورد مناسب با پدیده سالمندی در کشور نیازمند اطلاع از ساختار و ویژگی‌های سالمندی در کشور است. در همین راستا این مطالعه با هدف شناخت ویژگی‌های جمعیتی سالمندان در ایران تهیه شده است. امید است مطالب مندرج در این پژوهش مورد استفاده برنامه ریزان و کاربران قرار گیرد.

تعداد و رشد جمعیت سالمندان

سازمان جهانی بهداشت در سال ۲۰۰۲ سن ۶۰ سالگی را برای افراد سالمند تعریف می‌نماید. جهان در سایه پیشرفتهای علمی به ویژه پزشکی و امید زندگی شاهد افزایش تعداد و نسبت سالمندان بوده است. برآوردهای سازمان ملل و سازمان بهداشت جهانی حاکی از آن است که تا سال ۲۰۳۰ میلادی جمعیت سالمندان در دنیا از ۹ درصد به ۱۶ درصد و در ایران از ۶/۵ درصد به ۱۷,۵ درصد افزایش خواهد یافت. تعداد سالمندان ایران از کمتر از ۱,۲ میلیون نفر در سال ۱۳۳۵ با بیش از ۶ برابر شدن در سال ۱۳۹۵ به بالای ۷,۴ میلیون نفر رسیده است. این در حالی است که جمعیت کشور در طی این مدت کمی بیشتر از ۴ برابر شده است. این نشان می‌دهد سرعت افزایش

سالمندان در ۶۰ سال گذشته حدود دو برابر جمعیت کشور افزایش یافته است. همچنین تعداد سالمندان مناطق شهری کشور طی نیم قرن گذشته در مناطق شهری حدود ۹ برابر و در مناطق روستایی حدود ۲ برابر شده است. این در صورتی است که جمعیت روستایی از سال ۱۳۷۰ روند کاهشی داشته است.

جدول ۱- جمعیت و رشد جمعیت سالمندان (۶۰ ساله و بیشتر) کشور در سال های ۹۵-۱۳۳۵

سال	جمعیت (نفر)		متوسط رشد سالانه (درصد)	
	کل	سالمند	کل	سالمند
۱۳۳۵	۱۸۹۵۴۷۰۴	۱۱۸۳۹۸۰	-	-
۱۳۴۵	۲۵۷۸۸۷۲۲	۱۶۳۸۰۲۲	۳,۱۳	۳,۳۰
۱۳۵۵	۳۳۷۰۸۷۴۴	۱۷۷۱۶۱۴	۲,۷۱	۰,۷۹
۱۳۶۵	۴۹۴۴۵۰۱۰	۲۶۸۶۳۵۰	۳,۹۱	۴,۲۵
۱۳۷۵	۶۰۰۵۵۴۸۸	۳۹۷۸۱۲۷	۱,۹۶	۴,۰۰
۱۳۸۵	۷۰۴۹۵۷۸۲	۵۱۲۱۰۴۳	۱,۶۲	۲,۵۶
۱۳۹۵	۷۹۹۲۶۲۷۰	۷۴۱۴۰۹۱	۱,۲۶	۳,۷۷

منبع: مرکز آمار ایران سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۹۵ - ۱۳۳۵ بر پایه نتایج تفصیلی کل کشور

رشد جمعیت سالمندان (به غیر از سال ۱۳۵۵) همواره بیشتر از رشد جمعیت کل کشور است. در مناطق شهری

هم رشد جمعیت سالمندان نسبتاً بالا بوده است. اما در مناطق روستایی فقط در سال ۱۳۵۵ رشد جمعیت

سالمندان منفی بوده است. این در صورتی است که رشد جمعیت مناطق روستایی به دلیل تبدیل روستا به شهر و

مهاجرت روستاییان به شهرها اندک و در دو دهه گذشته منفی بوده اما با توجه به اینکه عمده مهاجرت روستاییان به

شهرها برای یافتن شغل و در بین جوانان بوده و سالمندان روستایی کمتر مهاجرت نموده اند، رشد جمعیت

سالمندان روستایی (به غیر از سال ۱۳۵۵) نه تنهایی منفی نبوده بلکه مثبت هم بوده است.

جدول ۲- جمعیت و رشد جمعیت مناطق شهری و روستایی سالمندان کشور در سال های ۹۵-۱۳۴۵

سال	جمعیت(نفر)		متوسط رشد سالانه(درصد)	
	شهری	روستایی	شهری	روستایی
۱۳۴۵	۵۹۸۸۳۴	۱۰۳۹۱۹۸	-	-
۱۳۵۵	۷۹۲۱۲۶	۹۷۹۴۸۸	۲,۸۲	-۰,۵۹
۱۳۶۵	۱۳۸۸۳۶۱	۱۲۹۷۹۸۹	۵,۷۹	۲,۸۶
۱۳۷۵	۲۲۵۴۲۱۱	۱۷۲۳۹۱۶	۴,۹۷	۲,۸۸
۱۳۸۵	۳۲۷۹۹۳۷	۱۸۴۱۱۰۶	۳,۸۲	۰,۶۶
۱۳۹۵	۵۳۶۵۷۱۱	۲۰۴۸۳۸۰	۵,۰۵	۱,۰۷

جمعیت غیر ساکن در مناطق روستایی آمده است

هر چند رشد جمعیت مردان و زنان سالمند تفاوت زیادی با هم ندارند اما سرعت افزایش زنان سالمند بیشتر از مردان سالمند شده است بر اساس جدول ذیل تا سال ۱۳۸۵ تعداد مردان سالمند بیشتر از زنان بوده است اما در سال ۱۳۹۵ برعکس شده و تعداد زنان سالمند به دلیل بالاتر بودن امیدزندگی آنان از مردان پیشی گرفته است . طی نیم قرن گذشته مردان سالمند ۴,۳ برابر شده در حالی که برای زنان این نسبت ۴,۸ برابر بوده است .

جدول ۳- جمعیت و رشد جمعیت مردان و زنان سالمند کشور در سال های ۹۵-۱۳۴۵

سال	جمعیت(نفر)		متوسط رشد سالانه(درصد)	
	مرد	زن	مرد	زن
۱۳۴۵	۸۵۹۳۷۶	۷۷۸۶۴۶	-	-
۱۳۵۵	۹۲۵۷۸۹	۸۴۵۸۲۵	۰,۷۵	۰,۸۳
۱۳۶۵	۱۴۱۹۷۸۰	۱۲۶۶۵۷۰	۴,۳۷	۴,۱۲
۱۳۷۵	۲۱۳۵۹۵۰	۱۸۴۲۱۷۷	۴,۱۷	۳,۸۲
۱۳۸۵	۲۶۵۴۸۳۳	۲۴۶۶۲۱۰	۲,۲۰	۲,۹۶
۱۳۹۵	۳۶۵۸۴۰۵	۳۷۵۵۶۸۶	۳,۲۶	۴,۳۰

– سهم سالمندان

افزایش سهم سالمندان نشانه افزایش امید به زندگی در کشور است. افزایش امید به زندگی ضمن اینکه متاثر از پیشرفتهای پزشکی است با نظریه ای به نام انتقال جمعیت تبیین می شود. در این نظریه با کاهش میزان مرگ و میر و به دنبال آن کاهش مداوم میزان موالید، ساختار سنی متحول و امید زندگی افزایش می یابد. افزایش امید زندگی سبب بالا رفتن میانگین سنی جامعه و همچنین سهم سالمندان می شود. در آخرین سرشماری کشور در سال ۱۳۹۵ سهم سالمندان ۶۰ ساله و بیشتر ۹,۳ درصد بوده که از سال ۱۳۵۵ با ۵,۳ درصد همواره روند افزایشی داشته است. این افزایش در مناطق شهری و روستایی نیز دیده شده است. با این تفاوت که سهم سالمندان همواره در مناطق روستایی بیشتر از مناطق شهری است. در سال ۱۳۹۵ بیش از ۱۰ درصد از جمعیت روستایی ۶۰ ساله و بیشتر بوده اند که این نسبت در مناطق شهری ۹,۱ درصد بدست آمده است.

جدول ۴- نسبت سالمندان (۶۰ ساله و بیشتر) به کل جمعیت برحسب مناطق در سالهای ۹۵-۱۳۴۵

مناطق	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۵
کل	۶,۵	۵,۳	۵,۴	۶,۶	۷,۳	۹,۳
شهری	۶,۱	۵,۰	۵,۲	۶,۱	۶,۸	۹,۱
روستایی	۶,۸	۵,۵	۵,۷	۷,۴	۸,۴	۱۰,۱

سالمندان بر اساس طبقه بندی سازمان بهداشت جهانی خود به سه گروه سالمندان جوان (Young old)، سالمندان سالمند (Old) و سالمندان کهنسال (Oldest old) طبقه بندی می شوند. که در ایران بیش از ۷۰ درصد از آنها سالمندان جوان هستند. در مناطق روستایی سهم کهنسالان و سالمندان سالمند بیشتر از مناطق شهری است.

در ژاپن به عنوان سالمندترین کشور دنیا سهم سالمندان جوان کمتر از ۶۰ درصد است که در مقایسه با ۷۳,۳ درصد ایران خیلی پایین تر است. در عوض حدود ۲۵ درصد از سالمندان ایران، سالمندان سالمند و فقط ۲,۲ درصد کهنسال هستند در حالی که این نسبتها برای ژاپن به ترتیب ۳۶,۱ و ۴,۸ درصد است. سهم کهنسالان ژاپن

بیش از دو برابر کهنسالان ایران است .

جدول ۵- سهم سالمندان بر حسب طبقه بندی سازمان بهداشت جهانی در سالهای ۹۵-۱۳۸۵

ساکن در نقاط روستایی			ساکن در نقاط شهری			جمع			سن
زن	مرد	مردوزن	زن	مرد	مردوزن	زن	مرد	مردوزن	
۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	جمع
۷۴,۷	۷۰,۴	۷۲,۴	۷۴,۲	۷۵,۰	۷۴,۶	۷۴,۴	۷۳,۳	۷۳,۸	سالمند جوان ۶۰-۷۴ ساله
۲۳,۷	۲۸,۱	۲۶,۰	۲۴,۳	۲۳,۸	۲۴,۰	۲۴,۱	۲۵,۴	۲۴,۷	سالمند سالمند ۷۵-۸۹ ساله
۱,۷	۱,۵	۱,۶	۱,۵	۱,۱	۱,۳	۱,۶	۱,۳	۱,۴	کهنسال ۹۰ ساله و بیشتر
۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	جمع
۷۲,۸	۶۵,۵	۶۹,۲	۷۵,۲	۷۴,۴	۷۴,۸	۷۴,۵	۷۲,۰	۷۳,۳	سالمند جوان ۶۰-۷۴ ساله
۲۵,۴	۳۲,۰	۲۸,۶	۲۳,۰	۲۳,۹	۲۳,۵	۲۳,۷	۲۶,۱	۲۴,۹	سالمند سالمند ۷۵-۸۹ ساله
۱,۹	۲,۵	۲,۲	۱,۸	۱,۷	۱,۷	۱,۸	۱,۹	۱,۸	کهنسال ۹۰ ساله و بیشتر

نکته پایانی

سالخوردگی جمعیت، که از کاهش مداوم مرگ و میر و افزایش امید زندگی و همچنین کاهش مولید ناشی گردیده موجب شده است تا هم از نظر تعداد و هم از نظر نسبت، جمعیت ۶۰ ساله و بالاتر کشور مداوم در حال افزایش باشد. رشد مطلق جمعیت کشور در دوره ۹۵-۱۳۸۵ بطور متوسط حدود ۱/۲۶ در صد بوده است در حالی که این میزان برای سالمندان ۶۰ ساله و بیشتر در طی همین دوره حدود ۳,۸ درصد یعنی حدود ۳ برابر به دست آمده است. این روند با توجه به انبوه مولیدی که در دهه ۶۰ داشتیم باعث می شود در سال های آینده روند افزایش تعداد و نسبت سالمندان با سرعت بیشتر ادامه پیدا کند. در مقطع کنونی که هنوز سالمندان کمتر از ۱۰ درصد جمعیت را شامل می شوند ضمن اینکه می بایست شرایط را برای سالمندان مهیا نمود مبحث مهم تر توجه به جوانان فعلی و سالمندان آینده است در صورتی که جوانان توانمند از نظر اقتصادی، بهداشتی و اجتماعی داشته باشیم مطمئناً سالمندان توانمندتری در آینده خواهیم داشت .

ماخذ :

مرکز آمار ایران ، نشریات سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۹۵-۱۳۳۵
 نصیری ، نعمت الله و بلادی موسوی ، صدرالدین و همکاران ، بررسی ویژگی های اجتماعی-اقتصادی سالمندی جمعیت در ایران ، پژوهشکده ی آمار